

Mentalne reprezentacije socijalnih odnosa među mladim i starijim odraslim osobama

---

Rimac, Neda

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:665820>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**MENTALNE REPREZENTACIJE SOCIJALNIH ODNOSA
MEĐU MLADIM I STARIJIM ODRASLIM OSOBAMA**

Diplomski rad

Neda Rimac

Mentor: Doc.dr.sc. Silvija Ručević

Osijek, 2015.

Sadržaj

Uvod	1
Mjerenje i konceptualizacija usamljenosti.....	1
Struktura mentalnih reprezentacija socijalne usamljenosti/povezanosti	2
Korelati mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa	3
Cilj, problemi i hipoteze	7
Metoda.....	8
Sudionici.....	8
Instrumenti.....	9
Postupak.....	10
Rezultati	11
Faktorska analiza UCLA skale usamljenosti-povezanosti	11
Faktorska analiza UCLA skale usamljenosti-povezanosti - mlade odrasle osobe	12
Faktorska analiza UCLA skale usamljenosti-povezanosti - starije odrasle osobe	12
Doprinos kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja socijalnih odnosa objašnjenju pojedinih faktora usamljenosti-povezanosti u uzorku mladih i starijih odraslih osoba.....	15
Rasprava	18
Faktorska struktura i pouzdanost UCLA skale	18
Doprinos sociodemografskih obilježja te kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja socijalnih odnosa objašnjenju pojedinih faktora usamljenosti-povezanosti	20
Ograničenja provedenog istraživanja	24
Implikacije rada i smjernice za buduća istraživanja	24
Zaključak.....	26
Literatura	27

Mentalne reprezentacije socijalnih odnosa među mladim i starijim odraslim osobama

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati faktorsku strukturu mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa i njezinu povezanost s kvantitativnim i kvalitativnim pokazateljima socijalnih odnosa. Preciznije, nastojalo se utvrditi faktorsku strukturu UCLA skale usamljenosti-povezanosti (Verzija 3) u uzorcima mladih i starijih odraslih osoba te utvrditi jedinstvene prediktore za svaku pojedinu subskalu (faktor). Istraživanje je provedeno metodom snježne grude na uzorku od ukupno 527 sudionika, pri čemu je uzorak mladih odraslih osoba sačinjen od 267 sudionika u dobi od 16 do 24 godina, dok je uzorak starijih odraslih osoba sačinjen od 260 sudionika u dobi od 50 do 68 godina. Faktorskom analizom nije potvrđena očekivana trofaktorska struktura UCLA skale usamljenosti-povezanosti u uzorku mladih i starijih osoba. Od kvantitativnih pokazatelja socijalnih odnosa jedino se broj bliskih prijatelja i rođaka pokazao značajnim prediktorom oba faktora nakon uključivanja kvalitativnih pokazatelja, i to samo kod starijih odraslih osoba, ali ne i kod mladih. Kvalitativni pokazatelji koji su se pokazali značajnim prediktorima i kod mladih i kod starijih su socijalna podrška prijatelja i socijalna podrška partnera. Socijalni stres povezan s prijateljima značajni je prediktor kod mladih, ali ne i kod starijih.

Ključne riječi: usamljenost, UCLA skala (Verzija 3), faktorska struktura, dobne razlike, pokazatelji socijalnih odnosa

The mental representation of social connections among young and older adults

The purpose of this study was to evaluate factorial structure of the mental representation of social connections and relationship of identified factors with quantitative and qualitative measures of social activity. Precisely, it attempts to verify factorial structure of the UCLA Loneliness Scale (Version 3) among young and older adults. Moreover, the unique predictors for each subscale (factor) were examined. The study was conducted with the snowball sampling process on population-based sample of 527 participants, in which young adult sample consisted of 267 participants between the ages of 16 and 24 years, and older adult sample consisted of 260 participants between the ages of 50 and 68 years. The results of factor analysis did not confirm the assumed three-dimensional structure of UCLA Loneliness Scale among young and older adults. After including qualitative measures of social activity, number of close friends and relatives was only quantitative measure of social activity predicting both factors in older adults sample. Qualitative measures as significant predictors in young and older adults sample were social support of friends and social support of partner. Social stress with friends was significant predictor in young, but not in older adult sample.

Key words: loneliness, UCLA scale (Version 3), factorial structure, age difference, measures of social activity

Uvod

Ljudi kao društvena bića imaju potrebu za podržavajućom socijalnom mrežom i bliskim društvenim odnosima (Bowlby, 1988; prema Kokorić, Laklija i Jutriša, 2010). Osim toga, čovjekovo preživljavanje ovisi o njegovoj komunikaciji, razumijevanju i radu s drugim pojedincima (Hawkley, Browne i Cacioppo, 2005). Kroz socijalne odnose ljudi doživljavaju ugodna, ali i neugodna iskustva, a deficit u socijalnim odnosima i subjektivna reakcija na njega rezultiraju emocionalnim doživljajem kojeg nazivamo usamljenost (Klarin, 2002). U novije vrijeme u istraživanjima socijalne usamljenosti/povezanosti, odnosno njezinih uzroka i posljedica koriste se mentalni modeli kojima se pokušava opisati struktura mentalnih reprezentacija, odnosno predodžbi koje ljudi koriste prilikom opisivanja njima važnih socijalnih odnosa.

Mjerenje i konceptualizacija usamljenosti

Iako različiti autori različito definiraju usamljenost, Peplau i Perlman (1982; prema Medved i Keresteš, 2011) navode tri zajedničke teme svim postojećim definicijama usamljenosti. Prvo, usamljenost je rezultat deficita u socijalnim odnosima usamljene osobe. Drugo, usamljenost je internalno i subjektivno iskustvo te se stoga razlikuje od fizičke izolacije ili povlačenja. Treće, većina teorija usamljenost definira kao bolno i neugodno iskustvo koje, barem u početku, potiče pojedinca da ga riješi.

S obzirom na različite definicije usamljenosti postoji i nekoliko konceptualizacija usamljenosti koje se općenito mogu podijeliti u dvije skupine (Pinquart i Sorensen, 2001; prema Kozjak, 2005). Prema prvoj konceptualizaciji usamljenost je višedimenzionalni konstrukt koji obuhvaća od dvije (Weiss, 1973; prema Yang, 2009) pa sve do 12 dimenzija/faktora (Yang, 2009). Prema ovoj konceptualizaciji osjećaji usamljenosti kod različitih osoba ne mogu se izravno uspoređivati već su potrebne različite skale kojima se mjeri usamljenost kod različitih skupina.

Prema drugom pristupu usamljenost je jednodimenzionalni konstrukt koji varira jedino u intenzitetu, a rezultat je deficita u različitim vrstama odnosa (Russell, 1982; Russell, 1996; Russell, Peplau i Cutrona, 1980; prema Yang, 2009). Drugim riječima, bez obzira na izvor usamljenosti, iskustvo osoba koje su usamljene je jednako. Unutar ovog pristupa koriste se različite mjere usamljenosti, poput Q-sort metodologije (Eddy, 1961; prema Jones, Rose i Russell, 1990), projektivnih tehnika (Krulik, 1978; prema Jones i sur., 1990), mjera od jedne čestice (npr. Osjećate li se usamljeno?) (Berg, Mellstrom, Persson i Svanborg, 1981; prema

Jones i sur., 1990) te različite skale samoprocjene od kojih je najpoznatija UCLA (*eng.* University of California, Los Angeles) skala usamljenosti-povezanosti (Russell i sur., 1980).

UCLA skala sadrži 20 čestica na koje se odgovara na skali Likertovog tipa od četiri stupnja. Za razliku od ostalih skala usamljenosti, UCLA skala uopće ne sadrži riječi poput "usamljen" ili "usamljenost" već mjeri iskustva povezana s usamljenošću (npr. nezadovoljstvo vlastitim odnosima, osjećaj izostavljenosti itd.). Pri tome viši rezultat na UCLA skali usamljenosti-povezanosti ukazuje na ograničenu društvenu aktivnost i ograničene socijalne veze s drugima. Rezultati istraživanja psihometrijskih karakteristika skale u različitim uzorcima ukazuju na njezinu visoku pouzdanost, te odgovarajuću konvergentnu i konstruktivnu valjanost (Russell, Kao i Cutrona, 1987; Constable i Russell, 1986; prema Russell, 1996).

Iako se sve osobe ponekad osjećaju usamljeno, usamljenost postaje problem kada uzrokuje perzistirajuće, dugoročne negativne misli, osjećaje i ponašanja. Prema autorima Cacioppo i Patrick (2008) osjećaj usamljenosti je rezultat interakcije triju faktora, odnosno razine vulnerabilnosti (ranjivosti), sposobnosti samoregulacije i mentalnih reprezentacija, odnosno predodžbi socijalnih odnosa i očekivanja prema drugima. Pri tome, na mentalne reprezentacije utječu brojni čimbenici, kako subjektivni tako i objektivni, uključujući dob, spol, broj prijatelja, stres povezan s različitim socijalnim grupama itd. (Hawkey, Gu, Luo i Cacioppo, 2012; Hawkey i sur., 2005; Stinson i sur., 2008).

Struktura mentalnih reprezentacija socijalne usamljenosti/povezanosti

Dosadašnja istraživanja strukture mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa uglavnom su se fokusirala na ispitivanje latentne (faktorske) strukture UCLA skale usamljenosti/povezanosti. Iako je UCLA skala zamišljena kao jednodimenzionalna mjera opće usamljenosti (Russell, 1996), u brojnim istraživanjima utvrđena su različita faktorska rješenja mentalnih reprezentacija, uključujući jednofaktorsko (npr. Pretorius, 1993; prema Lasgaard, 2007; Hartshorne, 1993; prema Shevlin, Murphy i Murphy, 2015), dvofaktorsko (npr. Knight, Chisholm, Marsh i Godfrey, 1988; prema Lasgaard, 2007; Wilson, Cutts, Lees, Mapungwana i Maunganidze, 1992; prema Shevlin i sur., 2015), trofaktorsko (npr. Austin, 1983; McWhirter, 1990; prema Lasgaard, 2007; Hawkey i sur., 2005; Shevlin i sur., 2015), četverofaktorsko (npr. Hojat, 1982; prema Lasgaard, 2007) ili petofaktorsko rješenje (npr. Hays i DiMatteo, 1987; Hojat, 1982; prema Dussault, Fernet, Austin i Leroux, 2009; Neto, 1992; prema Lasgaard, 2007). Općenito, istraživanja u kojima je korištena konfirmatorna faktorska analiza ukazuju na superiornost trofaktorskog modela mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa u odnosu na jedno- i dvofaktorski model (Hawkey i sur., 2005; Shevlin i sur., 2015). Prema trofaktorskom modelu

moгуće je razlikovati dimenzije Bliske, Relacijske i Kolektivne usamljenosti/povezanosti. Drugim riječima, pojedinci svoje mentalne reprezentacije socijalnih odnosa temelje na vjerovanjima o vlastitoj individualnoj, dijadnoj i kolektivnoj društvenoj vrijednosti.

Dosadašnja malobrojna istraživanja koja su ispitivala stabilnost trofaktorske strukture mentalnih reprezentacija socijalne usamljenosti/povezanosti mjerenih UCLA skalom su pokazala podjednaku trofaktorsku strukturu kako među mladim tako i među starijim odraslim osobama (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012). Slični rezultati utvrđeni su i kod muškaraca i žena, te Amerikanaca i Kineza (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012). Ukupno uzevši, dosadašnja istraživanja ukazuju na dosljednost trofaktorske strukture u različitim uzorcima (Shevlin i sur., 2015).

Korelati mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa

Mentalne reprezentacije socijalnih odnosa određene su brojnim čimbenicima, na primjer sociodemografskim obilježjima (dob, spol, obrazovanje) te obilježjima socijalne mreže, poput veličine socijalne mreže, broja dobrovoljnih grupa kojima pojedinac pripada te procjene kvalitete odnosa i socijalnog stresa povezanog s različitim grupama.

Sociodemografska obilježja. Jedan od često ispitivanih korelata mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa iz domene sociodemografskih obilježja je dob. Dosadašnja istraživanja dobnih razlika u usamljenosti daju nekonzistentne rezultate (Neto, 2014). Dok Yang i Victor (2011; prema Neto, 2014) sugeriraju dva modela povezanosti usamljenosti i dobi, linearni trend i U-krivulju, u nekim istraživanjima nisu pronađene značajne razlike u usamljenosti s obzirom na dob (Lasgaard, 2007). Victor i Yang (2012; prema Neto, 2014) ističu kako nema dogovora oko specifičnih dobnih kategorija, a to neslaganje bi moglo utjecati na rezultate istraživanja povezanosti dobi s usamljenošću. No, neki autori ističu da je prilikom ispitivanja dobnih razlika u usamljenosti potrebno ispitati specifične korelate usamljenosti u različitim dobnim skupinama. Tako, na primjer, stariji mogu biti podložni usamljenosti zbog slabljenja socijalne integracije (Jylha, 2004; prema Perlman, 2004). Novija istraživanja potvrđuju da stariji odrasli imaju manje socijalne mreže (Dahlberg i McKee, 2014) i ograničeni kontakt s drugima (Pinquart i Sörensen, 2003) u odnosu na mlađe osobe. Osim toga, depresija (Singh i Misra, 2009), loše psihičko i fizičko zdravlje (Victor i sur., 2005; prema Sundström, Fransson, Malmberg i Davey, 2009; Perlman, 2004), deficit pamćenja (Perlman, 2004), poteškoće sa spavanjem (Cacioppo i sur., 2002; prema Perlman, 2004) i bračni status (Penning, Liu i Chou, 2014; Pinquart i Sörensen, 2003) također su povezani s usamljenošću u starijoj dobi. Za razliku od toga, usamljenost je kod adolescenata povezana s nižim samopoštovanjem (Heinrich i

Gullone, 2006), anksioznošću (Johnson, LaVoie, Spenceri i Mahoney-Wernli, 2001), anoreksijom (Levine, 2012) i depresijom (Vanhalst i sur., 2012; Heinrich i Gullone, 2006). Uz navedeno, neki autori (npr. Brennan, 1982; prema Neto, 2014) sugeriraju da odvajanje od roditelja, difuzija identiteta i buntovništvo pridonose usamljenosti kod adolescenata.

Osim dobi, u istraživanjima usamljenosti često se ispituju i rodne razlike. Malobrojna istraživanja koja su ispitivala rodne razlike u usamljenosti daju nekonzistentne rezultate. Dok neka istraživanja izvještavaju da nema rodnih razlika u usamljenosti (Logo and Schatten-Jones, 2000; prema Demirli, 2007; Archibald, Bartholomew i Marx, 1995; prema Yang, 2009), druga upućuju na to da su muškarci usamljeniji od žena (Avery, 1982; Booth, 1983; Stokes i Levin, 1986; prema Yang, 2009; Knox, Vail-Smith i Zusman, 2007) ili ukazuju na to da su žene usamljenije od muškaraca (Rokach, 2001; prema Demirli, 2007). No treba naglasiti da se nekonzistentni rezultati istraživanja rodnih razlika najčešće objašnjavaju primjenom različitih mjera usamljenosti (Borys i Perlman, 1985). U skladu s tim, žene izvještavaju o višim razinama usamljenosti kada se koriste samoopisne mjere (npr. "Osjećate li se često usamljenim/usamljenom?"), dok muškarci izvještavaju o većoj usamljenosti prilikom primjene neizravnih mjera poput UCLA skale (Borys i Perlman, 1985). Osim različitim skalama, rodne razlike u usamljenosti se mogu objasniti i utjecajem stereotipnih rodnih uloga prema kojima je prihvatljivo da žene govore o svojim poteškoćama, dok se uz priznanje usamljenosti muškaraca vežu negativne konotacije (Beck i Young, 1978; Borys i Perlman, 1985). Naime, rezultati istraživanja pokazuju da muškarci doživljavaju veće odbacivanje od žena kada priznaju usamljenost (Hammen i Peters, 1977; prema Borys i Perlman, 1985), što zauzvrat može inhibirati muškarce da se eksplicitno izjasne usamljenima (Lau i Gruen, 1992; prema Yang, 2009). Nadalje, neka istraživanja češću usamljenost kod muškaraca nego žena objašnjavaju manjom interpersonalnom osjetljivošću i emocionalnom ekspresivnošću muškaraca (Vogel, Wester, Heesacker i Madon, 2003; prema Knox i sur., 2007; Borys i Perlman, 1985; prema Yang, 2009) što rezultira manje adaptivnim stilom suočavanja s usamljenošću koji ih još više otuđuje od društva (Jones, Sansone i Helm, 1983; prema Yang, 2009). Prema alternativnom objašnjenju, žene se bolje suočavaju s usamljenošću (Borys i Perlman, 1985; Wheeler, Reis i Nezlek, 1983; prema Yang, 2009). Na primjer, Knox i sur. (2007; prema Yang, 2009) su u istraživanju među brucosima i studentima druge godine utvrdili da su studentice češće u romantičnoj vezi i lakše sklapaju prijateljstva nego studenti. Pored toga, studenti konzumiraju više alkohola te su skloniji smatrati se "luzerima/gubitnicima" u odnosu na svoje vršnjakinje što ih dovodi u veći rizik za razvoj usamljenosti. Suprotno tome, u nekoliko istraživanja u Hrvatskoj

u kojima je korištena kratka forma UCLA skale usamljenosti nisu utvrđene spolne razlike (Lacković-Grgin i sur., 1998; Ivanov i sur., 1998; Penezić, 1999; prema Kozjak, 2005).

Slično istraživanjima povezanosti spola i dobi s usamljenošću, i istraživanja odnosa obrazovanja i usamljenosti daju nekonzistentne rezultate (Sundström i sur., 2009; prema Neto, 2014). Tako je u nekim istraživanjima utvrđena negativna povezanost obrazovanja i usamljenosti (Bahr i Harvey, 1979; Baum, 1982; Hanley-Dunn, Maxwell i Santos, 1985; Wenz, 1977; prema Jones i Craver, 1991), dok u istraživanjima koja su obuhvaćala cijeli dobni raspon, od adolescenata do kasne odrasle dobi (Neto, 2014), obrazovanje nije bilo samostalni prediktor usamljenosti.

Ukupno uzevši, dosadašnja istraživanja odnosa usamljenosti i sociodemografskih obilježja daju nekonzistentne rezultate. Neki autori ove razlike objašnjavaju time da sociodemografski pokazatelji ne predviđaju usamljenost sami po sebi, već da su oni povezani sa subjektivnim zadovoljstvom životom, koje je zauzvrat povezano s usamljenošću (Hornung, 1981; prema Jones i Craver, 1991). No, također je moguće da su sociodemografske varijable bolji prediktori objektivne socijalne izolacije nego subjektivnog doživljaja usamljenosti (Jones i Craver, 1991).

Obilježja socijalne mreže. Osim sociodemografskih obilježja, u istraživanjima mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa ispituju se i različita kvantitativna i kvalitativna obilježja socijalnih mreža. Jedan od najčešće korištenih kvantitativnih pokazatelja je veličina mreže socijalnih odnosa koja se najčešće analizira kroz tri sfere. Primarna sfera zahvaća najbliže obiteljske i druge odnose unutar kućanstva, sekundarna sfera obuhvaća odnose sa susjedima, susrete s prijateljima te rođacima, dok se tercijarna sfera odnosi na sudjelovanje u organiziranim aktivnostima i udruženjima (Paugam i Russel, 2000; prema Dobrotić i Laklija, 2010).

Unutar prve sfere, kao jedan od pokazatelja, često se ispituje bračni status osobe. Dosadašnja istraživanja pokazuju da brak ili suživot s partnerom predviđa nižu procjenu osjećaja socijalne izolacije i osjećaja usamljenosti među starijim odraslim osobama (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012). Kao pokazatelj iz druge sfere često se ispituje broj bliskih prijatelja i rođaka, a iz treće sfere broj dobrovoljnih grupa kojima osoba pripada. Tako se broj bliskih prijatelja i rođaka pokazao pozitivnim prediktorom doživljaja socijalne vrijednosti u dijadnim prijateljskim odnosima kako među mladim tako i među starijim odraslim osobama (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012). Slično tome, broj dobrovoljnih grupa pokazao se pozitivnim prediktorom doživljaja kolektivnog identiteta i pripadnosti grupi u uzorku starijih Amerikanaca i mladih Kineza, ali ne i starijih Kineza (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012). Ove razlike bi se eventualno mogle objasniti različitim vrstama grupa kod starijih Kineza (npr. stupanj

interakcije unutar grupe) u odnosu na mlade Kineze i starije Amerikance (Hawkey i sur., 2012). No, treba naglasiti da istraživanja povezanosti veličine socijalne mreže i usamljenosti daju nekonzistentne rezultate. Naime, moguće je da je usamljenost više povezana s kvalitetom nego kvantitetom socijalnih odnosa. U prilog ovoj pretpostavci idu rezultati istraživanja koja su pokazala kako se ljudi osjećaju manje usamljenima kad su zadovoljni svojom socijalnom mrežom (Jackson i sur., 2000; prema Medved i Keresteš, 2011), kada doživljavaju intimnost i bliskost u međuljudskim odnosima (Jones i sur., 1985; prema Medved i Keresteš, 2011) te procjenjuju da mogu računati s podrškom osoba iz svoje socijalne mreže. Stoga se u istraživanjima, uz kvantitativne, ispituju i kvalitativni pokazatelji socijalnih odnosa.

Kao jedan od najčešćih kvalitativnih pokazatelja socijalnih odnosa koristi se procjena kvalitete odnosa, odnosno procjena socijalne podrške (Antonucci, 2001; prema Dobrotić i Laklija, 2010). Socijalna podrška se može definirati kao percepcija stupnja zadovoljenosti potreba za podrškom i informacijama (Medved i Keresteš, 2011). Iako je kvaliteta odnosa bolji prediktor usamljenosti nego njihova kvantiteta, socijalna mreža je važan aspekt socijalne podrške jer je socijalna podrška često određena veličinom i drugim karakteristikama socijalne mreže pojedinca (Brownell i Shumaker, 1985; prema Dobrotić i Laklija, 2010). Postoje dva glavna teoretska modela djelovanja socijalne podrške na osjećaj socijalne usamljenosti/povezanosti. Jedan je model direktnog učinka socijalne podrške (Cohen i Willis, 1985; prema Jakovljević, 2004) prema kojem se direktna korist socijalne podrške odnosi na procjenu da će drugi pomoći u stresnim situacijama kao rezultat integracije članova u socijalnoj mreži. Drugi je model zaštite ili model ublaživača stresa (Cohen i Willis, 1985; prema Jakovljević 2004) prema kojem socijalna podrška u situacijama stresa djeluje na više načina, a jedan je da neutralizira štetne učinke stresora.

Drugi, često ispitivani kvalitativni pokazatelj mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa je socijalni stres koji se može operacionalizirati kao percepcija stupnja interpersonalnog stresa (Cohen, 2004; Stinson i sur., 2008). Interpersonalni stres se često definira kao situacijska determinanta usamljenosti (Jones i sur., 1985; prema Jones i Craver, 1991). Situacije ili događaji povezani s interpersonalnim stresom su npr. emocionalne prijetnje odnosu, socijalna izolacija ili prekid romantične veze (Jones i Craver, 1991). Navedeni događaji se smatraju prijetnjom jer su neugodni i teško ih je predvidjeti i kontrolirati. Iako su relativno rijetki, kada se pojave obično dugo traju, povećavaju želju za bliskošću te povećavaju osjećaj razlikovanja od drugih. Također se pokazalo da interpersonalni stres predviđa usamljenost i dva mjeseca nakon što se pojavio (Jones i Craver, 1991). Različite socijalne uloge (npr. bračna, roditeljska itd.) povezane su s različitim tipovima stresnih podražaja, te se stoga razlikuju prema procjeni problema i

strategijama suočavanja specifičnim za određene vrste stresnih podražaja (Pearlin i Schooler, 1978; prema Hudek-Knežević i Kardum, 2006).

Iako su do sada brojna istraživanja ispitivala strukturu mentalnih reprezentacija u različitim uzorcima, od adolescenata (npr. Lasgaard, 2007; Shevlin i sur., 2014), preko osoba rane odrasle dobi (npr. Dussault i sur., 2009) do osoba treće životne dobi (Penning i sur., 2014), malobrojna su istraživanja izravno uspoređivala strukturu mentalnih reprezentacija u uzorcima sudionika različite dobi (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012). Naposljetku, većina postojećih istraživanja provedena je u SAD-u (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012), Kanadi (de Grâce, Joshi i Pelletier, 1993; prema Lasgaard, 2007) ili zemljama Zapadne Europe, poput Njemačke (Döring i Bortz, 1993; prema Lasgaard, 2007), Grčkoj (Anderson i Malikiosi-Loizos, 1992; prema Lasgaard, 2007), Portugalu (Neto, 1992; prema Lasgaard, 2007), Danskoj (Lasgaard, 2007) i Irskoj (Shevlin i sur., 2014), odnosno kulturama koje su uglavnom orijentirane individualistički. Stoga se postavlja pitanje može li se struktura mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa primijeniti i na hrvatski uzorak.

Cilj, problemi i hipoteze

Cilj istraživanja bio je ispitati strukturu mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa i njezinu povezanost s kvantitativnim i kvalitativnim pokazateljima socijalnih odnosa.

S obzirom na cilj istraživanja postavljeni su sljedeći problemi:

Problem 1. Utvrditi faktorsku strukturu UCLA skale usamljenosti (Verzija 3) u uzorcima mladih i starijih odraslih osoba.

Problem 2. Utvrditi jedinstvene prediktore za svaku pojedinu subskalu (faktor).

Iz navedenih problema proizlaze sljedeće hipoteze:

H1. Očekuje se trofaktorska struktura UCLA skale usamljenosti (faktori: Bliski odnosi, Relacijski odnosi, Kolektivni odnosi) i u uzorku mladih i u uzorku starijih odraslih (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012).

H2. (a) Bliski odnosi pozitivno su povezani s bračnim statusom te socijalnom podrškom partnera, a negativno sa socijalnim stresom povezanim s partnerom. Bliski odnosi nisu povezani s brojem bliskih prijatelja i rođaka niti s brojem dobrovoljnih grupa (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012).

(b) Relacijski odnosi pozitivno su povezani s brojem bliskih prijatelja i rođaka te socijalnom podrškom prijatelja, a negativno sa socijalnim stresom povezanim s

prijateljima. No, relacijski odnosi nisu povezani s bračnim statusom niti s brojem dobrovoljnih grupa (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012).

- (c) Kolektivni odnosi pozitivno su povezani s brojem dobrovoljnih grupa, ali nisu povezani s bračnim statusom niti s brojem bliskih prijatelja i rođaka (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012).

Metoda

Sudionici

Prilikom određivanja karakteristika sudionika, a s ciljem dobivanja uzorka koji je reprezentativan na razini države prema sociodemografskim varijablama korišteni su podaci Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske (DZS) o stanovništvu starijem od 15 godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu sa zadnjeg Popisa stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine. Prema podacima DZS-a unaprijed je određen broj sudionika za svaku od navedenih kategorija (podaci su dostupni na zahtjev od autorice).

U ovom istraživanju sudjelovalo je 267 mladih odraslih osoba u dobi od 16-24 te 260 starijih odraslih osoba u dobi od 50-68 godina. Karakteristike uzorka mladih i starijih osoba prikazane su u Tablici 1.

Tablica 1. Karakteristike uzorka mladih i starijih osoba s pripadajućom deskriptivnom statistikom ($N = 527$)

	Mlade odrasle osobe ($n = 267$)				Starije odrasle osobe ($n = 260$)			
	<i>M</i>	<i>SD</i>	raspon/ odgovor	%	<i>M</i>	<i>SD</i>	raspon/ odgovor	%
Sociodemografski podaci								
Obrazovanje								
Osnovna škola				39.25				25.15
Srednja škola				55.64				55.98
Stručni studij				1.57				8.02
Sveučilišni studij				3.33				10.40
Doktorat				-				0.44
Dob	19.50	1.86	16-24		56.41	4.87	50-68	
Spol (žene)				49.1				50.4
U braku/partnerstvu			da/ne	1.9			da/ne	78.1
Broj bliskih prijatelja i rođaka	12.32	9.81	0-100		11.64	13.46	0-106	
Broj dobrovoljnih grupa	1.04	1.65	0-10		0.96	1.37	0-7	

Instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja prikupljeni su podaci o sociodemografskim obilježjima, poput dobi, spola (M/Ž), obrazovanja (završena osnovna škola, srednja škola, stručni studij, sveučilišni studij i doktorat znanosti) te bračnog statusa (udana/oženjen ili živi s partnerom/partnericom; u vezi ali ne živi s partnerom/partnericom; samac/samica). Osim toga, prikupljeni su podaci i o socijalnoj aktivnosti, odnosno broju prijatelja i rođaka s kojima je sudionik u redovitom kontaktu, te broju grupa u kojima je sudionik dobrovoljni član.

Za mjerenje mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa korištena je *UCLA skala usamljenosti-povezanosti Verzija 3* (engl. UCLA Loneliness Scale Version 3, Russell, 1996). Skala se sastoji od 20 pozitivnih i negativnih tvrdnji na koje se odgovara na skali Likertova tipa od četiri stupnja: od 1 = *nikad* do 4 = *uvijek*. Ukupni rezultat računa se kao zbroj odgovora na svaku pojedinu česticu, pri čemu viši rezultat na UCLA skali usamljenosti-povezanosti ukazuje na ograničenu društvenu aktivnost i ograničene socijalne veze s drugima. Rezultati istraživanja psihometrijskih karakteristika skale u različitim populacijama (Russell, Kao i Cutrona, 1987; Constable i Russell, 1986; Russell, Altmaier i Van Velzen, 1987; prema Russell, 1996) ukazuju na njezinu visoku pouzdanost. Pri tome se koeficijent unutarnje pouzdanosti za cijelu skalu kreće u rasponu od $\alpha = .89$ do $.94$, a njezinih subskala od $\alpha = .58$ (kineski uzorak) do $.87$ (američki uzorak). Test-retest pouzdanost kroz jednogodišnje razdoblje je visoka i iznosi $r = .73$ (Russell, 1996). Konvergentna valjanost potvrđena je visokim korelacijama s drugim mjerama, npr. socijalnom usamljenošću (mjerenom Skalom socijalne usamljenosti među djecom i adolescentima, engl. Peer Network Loneliness Scale; Hoza, Bukowski i Beery, 2000; prema Lasgaard, 2007) i emocionalnom usamljenošću (mjerenom Skalom emocionalne usamljenosti među djecom i adolescentima, engl. Peer Dyadic Loneliness Scale; Hoza, Bukowski i Beery, 2000; prema Lasgaard, 2007). Diskriminantnu valjanost potvrđuju korelacije sa samopoštovanjem (mjereno Rosenbergovom skalom samopoštovanja; Rosenberg, 1965; prema Lasgaard, 2007); depresijom (Beckov inventar depresije za mlade, engl. Beck Depression Inventory for Youth; Beck, Beck i Jolley, 2004; prema Lasgaard, 2007); ekstraverzijom i neuroticizmom mjerenima subskalama u sklopu revidirane kratke verzije Eysenckovog upitnika ličnosti (engl. Eysenck Personality Questionnaire - Revised Short Scale, Eysenck i Eysenck, 1991; prema Lasgaard, 2007).

Upitnikom socijalnih odnosa (engl. Relationship questionnaire) (Cohen, 2004; Stinson i sur., 2008) ispitana je procjena subjektivnih pokazatelja kvalitete socijalnih odnosa, odnosno razine interpersonalnog stresa i podrške. Originalno, upitnikom se mjere tri aspekta socijalnih odnosa, dok su u ovom istraživanju korištene subskale Socijalna podrška i Socijalni stres.

Subskala Socijalna podrška sastoji se od devet tvrdnji kojima se mjere tri dimenzije socijalne podrške (socijalna podrška partnera, socijalna podrška prijatelja, te socijalna podrška obitelji). Od navedenih dimenzija, u istraživanju su korištene socijalna podrška partnera i socijalna podrška prijatelja. Svaka dimenzija obuhvaća tri čestice koje se procjenjuju na skali od 1 = „izrazito se ne slažem“ do 7 = „izrazito se slažem“ (npr. „*Osjećam se ugodno kada sam blizak/bliska sa svojim prijateljima.*“, „*Općenito, zadovoljan/na sam svojom ljubavnom vezom.*“). Viši rezultati ukazuju na dobru podršku i vrlo kvalitetne socijalne odnose. Koeficijent unutarnje pouzdanosti socijalne podrške partnera u uzorku mladih odraslih osoba iznosi $\alpha = .99$, dok je u uzorku starijih odraslih osoba $\alpha = .93$. Koeficijent unutarnje pouzdanosti socijalne podrške prijatelja u uzorku mladih odraslih osoba je ispod preporučene granice i iznosi $\alpha = .34$, dok je u uzorku starijih odraslih osoba $\alpha = .33$. Subskala Socijalni stres sadrži pet tvrdnji koje se odnose na pet različitih područja (obitelj, prijatelji itd.), a za svaku tvrdnju sudionik odgovara koliko stresa izaziva određeno područje (0 = „nema stresa“ do 3 = „veliki stres“) te može li se sudionik nositi sa stresom povezanim s određenim izvorom (1 = „izrazito se ne slažem“ do 6 = „izrazito se slažem“). U istraživanju je korištena procjena stresa na dva područja – koliko su izvor stresa prijatelji, a koliko obitelj. Viši rezultat u pojedinom području na izvoru stresa upućuje na viši razinu stresa povezanim s tim područjem.

Postupak

Slično prethodnim istraživanjima, npr. Hawkley i sur. (2005) te Hawkley i sur. (2012), istraživanje je provedeno metodom snježne grude. Sudionici su upitnike ispunjavali kod kuće/ u zatvorenim prostorijama, a ispunjavanje je u prosjeku trajalo između deset i petnaest minuta. Odabir sudionika se vršio prema unaprijed određenim kategorijama s obzirom na spol, dob i obrazovanje. Po završetku upitnici su stavljeni u kuvertu i vraćeni istraživaču. Na taj način se nastojala osigurati i anonimnost sudionika koji su mogli zatvoriti kuverte nakon rješavanja upitnika. Sudionicima je u uputi bilo naglašeno da je istraživanje dobrovoljno i anonimno, a da će dobiveni podaci biti povjerljivi i korišteni u znanstvene svrhe.

Rezultati

Prije provjere postavljenih hipoteza Kolmogorov-Smirnovljevim testom provjeren je normalitet distribucija rezultata varijabli korištenih u istraživanju. Utvrđeno je statistički značajno odstupanje distribucije rezultata od normalne na svim varijablama. Rezultati su prikazani u Tablici 2.

Tablica 2. Deskriptivna statistika i koeficijenti pouzdanosti svih mjerenih varijabli u uzorcima mladih i starijih odraslih osoba

	Mlade odrasle osobe					Starije odrasle osobe				
	A	S	min _p -max _p	min _t -max _t	α	A	S	min _p -max _p	min _t -max _t	α
1.	-0.48	-0.38	42-80	20-80	.87	-0.20	-0.43	34-80	20-80	.89
2.	-0.34	-0.22	1.64-4.00	1-4	.83	0.15	-0.59	1.64-4.00	1-4	.85
3.	-0.65	-0.05	2.00-4.00	1-4	.76	-0.48	-0.24	1.67-4.00	1-4	.87
4.	0.63	-1.55	7-21	3-21	.99	-1.10	-0.34	3-21	3-21	.93
5.	-0.69	1.28	3-21	3-21	.34	-0.30	-0.37	7-21	3-21	.33

Legenda: A = asimetričnost; S = spljoštenost; min_p-max_p = postignuti minimum i maksimum; min_t-max_t = teorijski minimum i maksimum; 1 = Ukupna usamljenost-povezanost; 2 = Bliski odnosi; 3 = Relacijski i kolektivni odnosi; 4 = Socijalna podrška partnera; 5 = Socijalna podrška prijatelja

Kao što se može vidjeti iz Tablice 2, apsolutne vrijednosti navedenih indeksa asimetričnosti i spljoštenosti nalaze se u okvirima očekivanih za normalnu distribuciju s obzirom na veličinu uzorka (indeks asimetričnosti < 3, indeks spljoštenosti < 8; Kline, 2005). Nadalje, vizualnom inspekcijom rezultata histograma i *Q-Q* dijagrama, utvrđeno je kako odstupanja rezultata od normalne distribucije na većini varijabli nisu značajna. S obzirom na navedeno, u nastavku će se koristiti parametrijski statistički postupci.

Faktorska analiza UCLA skale usamljenosti-povezanosti

Kako bi se odgovorilo na prvi problem ovog istraživanja, provedena je faktorska analiza UCLA skale usamljenosti-povezanosti metodom glavnih komponenata na 20 čestica s kosokutnom rotacijom u oba uzorka zasebno. Rezultati su prikazani u nastavku.

Faktorska analiza UCLA skale usamljenosti-povezanosti - mlade odrasle osobe

Na uzorku mladih, prema Kaiser-Guttmanovom kriteriju izdvojena su četiri faktora čija je vrijednost karakterističnih korijena veća od jedan (od 1.18 do 6.05). Budući da je rješenje s četiri faktora bilo neinterpretabilno daljnjom analizom scree-plot dijagrama izdvojena su dva faktora s najvećim vrijednostima karakterističnih korijena (6.05 te 1.74). Kumulativni postotak objašnjene varijance ova dva faktora iznosi 38.98%. S obzirom na čestice kojima su faktori zasićeni, jedan od faktora nazvan je Bliski odnosi (kao i u originalnoj skali). Čestice zasićene ovim faktorom odnose se na osobni doživljaj socijalne vrijednosti, a zajedno objašnjavaju 30.27% varijance rezultata UCLA skale usamljenosti-povezanosti. Suprotno očekivanjima, čestice koje prema faktorskoj analizi originalne skale pripadaju dvama različitim faktorima su u ovom istraživanju bile zasićene jednim koji je nazvan Relacijski i kolektivni odnosi. Čestice zasićene ovim faktorom odnose se na doživljaj socijalne vrijednosti u dijadnim prijateljskim odnosima te doživljaj kolektivnog identiteta i pripadnosti grupi, a zajedno objašnjavaju 8.71% zajedničke varijance rezultata na skali. Cronbach alfa koeficijent unutarnje pouzdanosti za faktor Bliski odnosi iznosi $\alpha = .83$, a za faktor Relacijski i kolektivni odnosi $\alpha = .72$.

Faktorska analiza UCLA skale usamljenosti-povezanosti - starije odrasle osobe

Postupak je ponovljen i na uzorku starijih odraslih osoba. Prema Kaiser-Guttmanovom kriteriju izdvojena su četiri faktora s vrijednostima karakterističnih korijena većima od jedan (od 1.04 do 6.94). Slično kao i na uzorku mladih osoba, rješenje s četiri faktora bilo je neinterpretabilno. Stoga su zadržana dva faktora s najvećim vrijednostima karakterističnih korijena (6.94 te 2.23), a koji su zajedno objašnjavali 45.88% varijance. S obzirom na čestice kojima su zasićeni, faktori su nazvani, kao i među mladima, Bliski odnosi i Relacijski i kolektivni odnosi. Pri tome, faktor Bliski odnosi objašnjava 11.16% zajedničke varijance rezultata na UCLA skali usamljenosti-povezanosti, a faktor Relacijski i kolektivni odnosi 34.72% varijance rezultata. Cronbach alfa koeficijent unutarnje pouzdanosti za faktor Bliski odnosi iznosi $\alpha = .85$, a za faktor Relacijski i kolektivni odnosi $\alpha = .87$. Konačna faktorska rješenja u uzorcima mladih i starijih odraslih osoba prikazani su u Tablici 3.

Tablica 3. Faktorska zasićenja čestica skale usamljenosti-povezanosti u dvjema skupinama

Čestica	Mlade odrasle		Starije odrasle	
	osobe		osobe	
	1.	2.	1.	2.
1. Koliko često osjećate da ste „na istoj valnoj duljini“ s ljudima oko sebe?		.52		.64
2. Koliko često osjećate da vam nedostaje društvo?	.58		.35	
3. Koliko često osjećate da nemate nikoga kome bi se mogli obratiti?	.69		.45	
4. Koliko često se osjećate samim/samom?	.73		.44	
5. Koliko često osjećate da ste dio grupe prijatelja?		.58		.70
6. Koliko često osjećate da imate puno toga zajedničkog s ljudima oko sebe?		.66		.76
7. Koliko često osjećate da više niste bliski ni sa kim?	.54		.50	
8. Koliko često osjećate da ljudi oko Vas ne dijele vaše interese i ideje?	.37		.56	
9. Koliko često se osjećate otvoreno i prijateljski?		.57		.60
10. Koliko često se osjećate blisko ljudima?		.69		.67
11. Koliko često se osjećate zapostavljenim?	.76		.71	
12. Koliko često osjećate da Vaši odnosi s drugima nemaju smisla?	.55		.63	
13. Koliko često osjećate da Vas nitko zapravo dobro ne poznaje?	.54		.66	
14. Koliko često se osjećate izolirano od drugih?	.65		.72	
15. Koliko često Vam se čini da možete pronaći društvo kada želite?		.34		.60
16. Koliko često osjećate da postoje ljudi koji Vas uistinu razumiju?		.54		.71
17. Koliko često se osjećate sramežljivo?	.46		.60	
18. Koliko često osjećate da su ljudi oko Vas, ali ne i sa Vama?	.55		.66	
19. Koliko često osjećate da postoje ljudi s kojima možete razgovarati?		.55		.79
20. Koliko često osjećate da postoje ljudi kojima se možete obratiti kada Vam je potrebno?		.47		.75

Legenda: 1 = Bliski odnosi, 2 = Relacijski i kolektivni odnosi

Suprotno očekivanjima, nije potvrđena trofaktorska struktura ove skale već su čestice zasićene dvama faktorima. Pri tome je jedan od faktora jednak onome dobivenom u faktorskoj analizi UCLA skale na američkom i kineskom uzorku (Bliski odnosi), dok su se u ovom istraživanju čestice zasićene inače s dva faktora grupirale u jedan koji je nazvan Relacijski i kolektivni odnosi. Stoga će se u nastavku analiza koristiti dva, umjesto tri faktora, odnosno

dimenzije UCLA skale. Iako trofaktorsko rješenje nije potvrđeno, faktorska struktura UCLA skale usamljenosti-povezanosti jednaka je kod mladih i starijih odraslih osoba. No, faktorska zasićenja su općenito veća u uzorku starijih odraslih osoba. Pri tome treba naglasiti da kod mladih odraslih osoba veći postotak varijance objašnjava faktor Bliski odnosi, dok je kod starijih osoba veći postotak varijance objašnjen faktorom Relacijski i kolektivni odnosi.

Nadalje, prije provedbe hijerarhijske regresijske analize provjeren je odnos među ispitivanim varijablama, a rezultati korelacijske analize prikazani su u Tablici 4.

Tablica 4. Interkorelacije među ispitivanim varijablama

	Mlade odrasle osobe		
	UCLA - usamljenost	Bliski odnosi	Relacijski i kolektivni odnosi
Spol	.06	-.03	-.09
Broj bliskih prijatelja i rođaka	-.24**	.23**	.19**
Broj dobrovoljnih grupa	.06	-.06	-.05
Socijalna podrška partnera	-.19**	.22*	.10
Socijalna podrška prijatelja	-.50**	.46**	.43**
Socijalni stres-partner	.12	-.13	-.05
Socijalni stres-prijatelji	.44**	-.43**	-.33**
	Starije odrasle osobe		
	UCLA - usamljenost	Bliski odnosi	Relacijski i kolektivni odnosi
Spol	-.03	.10	-.06
Bračni status	-.15*	.16*	.10
Broj bliskih prijatelja i rođaka	-.38**	.34**	.32**
Broj dobrovoljnih grupa	-.17**	.17**	.12
Socijalna podrška partnera	-.33**	.33**	.24**
Socijalna podrška prijatelja	-.34**	.29**	.31**
Socijalni stres- partner	.38**	-.37**	-.28**
Socijalni stres-prijatelji	.25**	-.25**	-.20**

Legenda: ** $p < .01$; * $p < .05$

Kao što se može vidjeti iz navedene tablice, i kod mladih i kod starijih odraslih osoba utvrđene su značajne korelacije broja bliskih prijatelja i rođaka te socijalne podrške prijatelja kako s ukupnim rezultatom na UCLA skali tako i s njezinim subskalama. Pri tome je odnos s ukupnim rezultatima na UCLA skali negativan što sugerira da su osobe koje su izvještavale o manjem broju prijatelja i rođaka te manjem doživljaju socijalne podrške od strane prijatelja ujedno izvještavale i o većem osjećaju usamljenosti. Za razliku od toga, navedene varijable su bile pozitivno povezane s dvjema subskalama što sugerira da su osobe s više prijatelja i rođaka te većom percipiranom socijalnom podrškom od strane prijatelja u prosjeku izvještavale o većem osobnom doživljaju socijalne vrijednosti, kao i većem doživljaju socijalne vrijednosti u prijateljskim odnosima, izraženijem kolektivnom identitetu i izraženijem osjećaju pripadnosti grupi. Slično tome, utvrđena je značajna korelacija socijalnog stresa povezanog s prijateljima i ukupnog rezultata na UCLA skali te njezinim dvjema subskalama. Pri tome su osobe koje su izvještavale o izraženijem stresu ujedno izvještavale i o izraženijem osjećaju usamljenosti te manje izraženom osjećaju vlastite vrijednosti i pripadnosti grupi. Suprotno rezultatima za mlade, među starijim odraslim osobama utvrđena je značajna povezanost socijalne podrške partnera i socijalnog stresa povezanog s partnerom i ukupnog rezultata na UCLA skali te njezinim dvjema subskalama. Obrasci korelacija jednaki su onima dobivenima za prijatelje. Nadalje, broj dobrovoljnih grupa značajno je i pozitivno povezan sa subskalom Bliski odnosi, a negativno s ukupnom usamljenošću.

S obzirom da postoje korelacije među ispitivanim varijablama ispitan je njihov doprinos objašnjenju pojedinih subskala UCLA skale usamljenosti-povezanosti, a rezultati su prikazani u nastavku.

Doprinos kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja socijalnih odnosa objašnjenju pojedinih faktora usamljenosti-povezanosti u uzorku mladih i starijih odraslih osoba

Kako bi se provjerio doprinos pojedinih sociodemografskih obilježja te kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja socijalnih odnosa objašnjenju dvaju faktora usamljenosti-povezanosti provedene su dvije hijerarhijske regresijske analize, zasebno za uzorke mladih i starijih odraslih osoba. U prvi korak analize uključene su sociodemografske varijable (dob, spol, obrazovanje), u drugi kvantitativni pokazatelji socijalnih odnosa (bračni status-kod starijih sudionika, broj bliskih prijatelja i rođaka, te broj dobrovoljnih grupa), dok su u trećem uključeni kvalitativni pokazatelji socijalnih odnosa (socijalna podrška partnera, socijalna podrška prijatelja, socijalni stres povezan s partnerom, te socijalni stres povezan s prijateljima). Rezultati provedenih analiza prikazani su u Tablici 5.

Tablica 5. Hijerarhijske regresijske analize predikcije faktora usamljenosti-povezanosti u uzorcima mladih i starijih odraslih osoba

Model	Subskale UCLA skale			
	Mlade odrasle osobe		Starije odrasle osobe	
	1.	2.	1.	2.
Sociodemografska obilježja				
Spol	-.03	-.09	.09	-.06
Obrazovanje	.07	.11	.04	.01
ΔR^2	.01	.01	.01	.00
Sociodemografska obilježja				
Spol	-.00	-.07	.00	-.14
Obrazovanje	.06	.11	.01	-.02
Kvantitativni pokazatelji				
Bračni status	—	—	.11	.07
Broj bliskih prijatelja i rođaka	.23*	.19	.30**	.31**
Broj dobrovoljnih grupa	-.07	-.05	.10	.09
ΔR^2	.06	.04	.12**	.12**
Sociodemografska obilježja				
Spol	.06	-.04	-.06	-.18*
Obrazovanje	.13	.17	.02	-.02
Kvantitativni pokazatelji				
Bračni status	—	—	-.32	-.32
Broj bliskih prijatelja i rođaka	.16	.11	.24**	.27**
Broj dobrovoljnih grupa	-.08	-.05	.10	.10
Kvalitativni pokazatelji				
Socijalna podrška prijatelja	.29**	.31**	.13	.18*
Socijalna podrška partnera	.21*	.09	.52*	.48*
Socijalni stres povezan s prijateljima	-.31**	-.22	-.13	-.09
Socijalni stres povezan s partnerom	.04	.06	-.02	.05
ΔR^2	.28**	.19**	.17**	.13**

Legenda. 1 = dimenzija Bliski odnosi; 2 = dimenzija Relacijski i kolektivni odnosi

* $p < .05$; ** $p < .01$

Među mladima, u prvom koraku niti jedna od uključenih sociodemografskih varijabli nije se pokazala statistički značajnim prediktorom niti Bliskih odnosa niti Relacijskih i kolektivnih odnosa. Slični rezultati dobiveni su i u uzorku starijih odraslih osoba.

U drugom koraku, nakon kontrole sociodemografskih obilježja, značajnim prediktorom Bliskih, ali ne i Relacijskih i kolektivnih odnosa među mladima pokazao se samo broj bliskih prijatelja i rođaka. Slični rezultati dobiveni su i među starijim odraslim osobama, s tom razlikom da je broj bliskih prijatelja i rođaka značajni pozitivni prediktor obje dimenzije UCLA skale. Dakle, u skladu s rezultatima korelacijske analize osobe koje su izvještavale o većem broju bliskih prijatelja i rođaka su izvještavale i o manjem osjećaju usamljenosti. No, u trećem koraku nakon uključivanja kvalitativnih pokazatelja socijalnih odnosa broj bliskih prijatelja i rođaka prestaje biti značajnim prediktorom kod mladih, ali ne i kod starijih osoba.

Od kvalitativnih pokazatelja uključenih u treći korak među mladima značajnim prediktorima pokazali su se socijalna podrška prijatelja, socijalna podrška partnera te socijalni stres povezan s prijateljima. Pri tome je socijalna podrška bliskih prijatelja i rođaka bila pozitivan prediktor i Bliskih odnosa i Relacijskih i kolektivnih odnosa, socijalna podrška partnera pozitivan prediktor Bliskih odnosa, a socijalni stres povezan s prijateljima negativan prediktor Bliskih odnosa. Među starijim odraslim osobama značajnim prediktorima pokazali su se socijalna podrška bliskih prijatelja i rođaka te socijalna podrška partnera. No, za razliku od mladih odraslih osoba, među starijim odraslim osobama socijalna podrška bliskih prijatelja i rođaka bila pozitivan prediktor Relacijskih i kolektivnih odnosa, a socijalna podrška partnera pozitivan prediktor i Bliskih odnosa i Relacijskih i kolektivnih odnosa.

Ukupno gledajući, od kvantitativnih pokazatelja socijalnih odnosa jedino se broj bliskih prijatelja i rođaka pokazao značajnim prediktorom oba faktora nakon uključivanja kvalitativnih pokazatelja, i to samo kod starijih odraslih osoba, ali ne i kod mladih. Kvalitativni pokazatelji koji su se pokazali značajnim prediktorima i kod mladih i kod starijih su socijalna podrška prijatelja i socijalna podrška partnera. Varijabla koja predviđa oba faktora kod mladih je socijalna podrška bliskih prijatelja i rođaka, dok je kod starijih to socijalna podrška partnera. Razlika postoji i kod socijalnog stresa povezanog s prijateljima koji je značajni prediktor kod mladih, ali ne i kod starijih.

Rasprava

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati faktorsku strukturu UCLA skale usamljenosti-povezanosti i njezinu povezanost s kvantitativnim i kvalitativnim pokazateljima socijalnih odnosa.

Faktorska struktura i pouzdanost UCLA skale

Suprotno očekivanjima, faktorskom analizom nije potvrđena očekivana trofaktorska struktura UCLA skale usamljenosti-povezanosti u uzorku mladih i starijih odraslih osoba, već je utvrđena dvofaktorska struktura. Pri tome je prvi faktor jednak originalnom, a definiran je kao Bliski odnosi, dok je drugi faktor zasićen česticama koje originalno pripadaju faktorima Relacijski odnosi i Kolektivni odnosi. Slično prethodnim istraživanjima (npr. Austin, 1983; McWhirter, 1990; prema Hawkley i sur., 2005), dva faktora razlikuju se s obzirom na smjer čestica (pozitivan/negativan). Drugim riječima, moguće je da dobivene dimenzije predstavljaju metodološki artefakt (Lasgaard, 2007; Perlman, 2004). Iako je uvrštavanje pozitivnih i negativnih tvrdnji u istu skalu često korištena strategija za prevenciju pristranih odgovora, rezultati istraživanja upućuju da strategija sama po sebi može biti izvor sustavnih pogrešaka (Penning i sur., 2014). No, treba naglasiti da se, sadržajno gledajući, sve pozitivne čestice u UCLA skali odnose na blisku emocionalnu povezanost, dok su sve negativne čestice povezane s društvenim odnosima. Ovakva podjela je u skladu s Weissovom (1973; prema Perlman, 2004) klasifikacijom usamljenosti koja usamljenost dijeli na emocionalnu i socijalnu usamljenost. Drugim riječima, čini se da različite vrste odnosa uključuju drugačije potrebe, a deficiti u tim potrebama dovode do specifične vrste usamljenosti i reakcije na njih (Russell, Cutrona, Rose i Yurko, 1984; Weiss, 1973; prema Chlipala, 2007). S druge pak strane neki autori sugeriraju da su pojedine čestice UCLA skale sadržajno dvosmislene, tj. nije jasno odnose li se na deficit bliskih veza ili deficit šire socijalne mreže. Iako je empirijski moguće identificirati takve čestice i sugerirati njihovo izbacivanje, konceptualno je teško odrediti pripadaju li one socijalnoj ili emocionalnoj subskali usamljenosti (Perlman, 2004). Osim toga, neki istraživači preklapanje među faktorima navode kao dokaz da je usamljenost jednodimenzionalni konstrukt (Cacioppo i sur., 2012). Ukupno uzevši, potrebna su dodatna istraživanja kako bi se razjasnilo je li usamljenost jednodimenzionalni ili višedimenzionalnom konstrukt te koji su razlozi različitog odgovaranja na pozitivno i negativno sročene čestice. Neki autori (npr. Perlman, 2004) sugeriraju da bi UCLA subskale usamljenosti trebalo usavršiti dodavanjem teorijski deriviranih čestica koje konceptualno polaze od Weissove klasifikacije.

Osim nedostataka same skale, drugi mogući razlog dobivanja dvofaktorske strukture mogao bi biti povezan s različitim antecedentima usamljenosti. Perlman i Peplau (1998) razlikuju predisponirajuće faktore koji ljude čine podložnijima usamljenosti (osobine ličnosti, kultura, norme, neposredna socijalna situacija) i događaje kao okidače za početak usamljenosti. Osobine ličnosti (npr. stidljivost) ili nedostatak socijalnih vještina mogu utjecati na mogućnost stvaranja i održavanja zadovoljavajućih socijalnih odnosa, što je povezano s vjerojatnošću pojave usamljenosti. Kulturalne vrijednosti također mogu biti povezane s usamljenošću (Perlman, 2004; Perlman i Peplau, 1998). Na primjer, američka kultura se karakterizira kao visoko individualistička (Perlman i Peplau, 1998; Perlman, 2004; Hawkley i sur., 2012), ona promiče nezavisnost pojedinaca i vlastite ciljeve nauštrb društvenih ciljeva. Suprotno tome, npr. azijske, latinskoameričke te neke europske kulture njeguju kolektivne vrijednosti kao što su posvećenost obitelji, poštivanje grupnih normi te održavanje harmonije s članovima vlastite grupe (Hawkley i sur., 2012; Perlman, 2004; Perlman i Peplau, 1998). Slično tome, Anderson (1999; prema Perlman, 2004) navodi da je usamljenost veća u kolektivnim kulturama u kojima ljudi prihvaćaju veću odgovornost za osobne neuspjehe. Ukupno uzevši, čini se da kulturalni faktori utječu na prevalenciju, intenzitet i korelate usamljenosti. U tom smislu usamljenost nije univerzalna, već povezana s kulturalnim različitostima (Perlman, 2004).

Slično prethodnim istraživanjima, mlade i starije odrasle osobe ne razlikuju se brojem i sadržajem faktora, odnosno dobiveni faktori kod mladih i starijih međusobno su jednaki. No, razlika je vidljiva u samoj strukturi dobivenih faktora. Naime, kod mladih veći postotak varijance usamljenosti objašnjava faktor Bliski odnosi, dok je kod odraslih veći postotak varijance objašnjen faktorom Relacijski i kolektivni odnosi. Osim toga, čestice s najvećim zasićenjima unutar faktora Relacijski i kolektivni odnosi razlikuju se kod mladih i starijih odraslih osoba. Pri tome kod mladih tri čestice s najvećim zasićenjem pripadaju originalnom faktoru Kolektivni odnosi, dok kod starijih tri čestice s najvećim faktorskim zasićenjem pripadaju originalnom faktoru Relacijski odnosi.

Razlike u strukturi faktora mogle bi se objasniti razvojnim i osobnim čimbenicima. Naime, tijekom rane odrasle dobi osobe tek formiraju svoj identitet, počinju stvarati značajna prijateljstva i intimne veze. Posljedično, stvaranje bliskih, emocionalnih odnosa s drugima je vrlo važno za doživljavanje vlastite vrijednosti i osjećaja pripadnosti društvu (Brennan, 1982; prema Neto, 2014; Rudan, 2004). Osim toga, tijekom rane odrasle dobi prijateljstva, iako su i dalje važna, sve više ustupaju mjesto lojalnosti grupi što se manifestira kroz uključivanje u različite aktivnosti, poput sportskih ili društvenih (Rudan, 2004). Stoga ne iznenađuje da se čestice s najvećim faktorskim zasićenjima u faktoru Relacijski i kolektivni odnosi sadržajno odnose na

doživljaj kolektivnog identiteta i pripadnosti grupi. Za razliku od toga, starije su osobe već zasnovale obitelj, a njihov doživljaj bliskosti s drugima je povezan sa širom društvenom mrežom, posebice u slučaju smrti partnera. Novija istraživanja potvrđuju da stariji odrasli imaju manje socijalne mreže (Fischer i Phillips, 1982; prema Perlman 1990) i provode manje vremena s drugima nego adolescenti ili odrasli srednje dobi (Larson, Zuzanek i Mannell, 1985; prema Perlman 1990). Osim toga, starije odrasle osobe su orijentirane kako prema primarnoj obitelji tako i prema novonastaloj, nuklearnoj obitelji, te svjedoče rođenju, razvoju i osamostaljivanju potomstva (Smetana, 1988; Steinberg i Levine, 1997; prema Rokach i Neto, 2005). Pri tome, usmjerenost prema obitelji i partnerstvu pruža starijim osobama mogućnost proširivanja društvenog kruga i stvaranje prijateljstava.

Slično prethodnim istraživanjima u kojima su dobivena tri faktora (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012), Cronbach alfa koeficijenti unutarne pouzdanosti za pojedine subskale, i u uzorku mladih i u uzorku starijih, su zadovoljavajući i kreću se u rasponu od .72 do .83. No, suprotno prethodnim istraživanjima u kojima su korelacije među faktorima bile visoke (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012), u ovom istraživanju utvrđena je umjerena povezanost dvaju faktora.

Doprinos sociodemografskih obilježja te kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja socijalnih odnosa objašnjenju pojedinih faktora usamljenosti-povezanosti

Usamljenost se pojavljuje u gotovo svim kulturama, no njezina učestalost i važnost pojedinih prediktora razlikuju se između različitih zemalja (Perlman, 2004). Postoje nejasnoće u vezi interpretiranja strukture usamljenosti, odnosno mogućnost da su dobiveni faktori metodološki artefakt (Knight i sur., 1988; Russell, 1996; prema Shevlin i sur., 2015). No, razlikovanje među faktorima ogleda se i u njihovoj različitoj povezanosti s određenim psihološkim i socijalnim varijablama (Hawkley i sur., 2005; Shevlin i sur., 2015). U skladu s time, dobivena dvofaktorska struktura usamljenosti može se preciznije objasniti uvidom u doprinos određenih prediktora pojedinim faktorima usamljenosti-povezanosti. Drugim riječima, prikladnost višedimenzionalnog rješenja ovisi o stupnju u kojem različiti faktori imaju jedinstvenu prediktivnu vrijednost (Shevlin i Adamson, 2005; prema Shevlin i sur., 2015).

Slično prethodnim istraživanjima (npr. Lasgaard, 2007; Alterovitz i Mendelsohn, 2013; prema Neto, 2014), nisu utvrđene značajne dobne razlike u usamljenosti. Također, slično prethodnim istraživanjima u kojima je korištena UCLA skala (Borys i Perlman, 1985; prema Neto, 2014; Lacković-Grgin i sur., 1998; Ivanov i sur., 1998; Penezić, 1999; prema Kozjak, 2005) nisu utvrđene spolne razlike u usamljenosti. Kao što je već navedeno, riječ „usamljenost“

se uopće ne spominje u UCLA skali što prema nekim autorima (npr. Russell, 1982; prema Shaver i Brennan, 1991) reducira davanje poželjnih odgovora budući da se usamljenost često percipira kao socijalno nepoželjno, stigmatizirano stanje (Gordon, 1976; prema Shaver i Brennan, 1991), posebice kod muškaraca (Borys i Perlman, 1985; prema Neto, 2014).

U skladu s prethodnim istraživanjima (npr. Sundström, Fransson, Malmberg i Davey, 2009; prema Neto, 2014) nije utvrđena povezanost stupnja obrazovanja i usamljenosti. Iako neka istraživanja navode da je obrazovanje zaštitni faktor protiv usamljenosti, odnos obrazovanja i usamljenosti nije savršen i postoje brojne iznimke (Sundstrom i sur., 2009; prema Neto, 2014). U skladu s tim, Neto (2014) sugerira da neke druge sociodemografske varijable kao što su bračni status i dob mijenjaju efekt razine obrazovanja na usamljenost.

Nadalje, utvrđena je negativna povezanost bračnog statusa kod starijih i ukupne usamljenosti-povezanosti, što je u skladu s rezultatima ranijih istraživanja (Neto, 2014; Peplau i Perlman, 1998). Ovi rezultati implicitno sugeriraju da je brak povezan s osobnim doživljajem socijalne vrijednosti (Hawkley i sur., 2005; Hawkley i sur., 2012). No, treba naglasiti da iako je bračni status važan, on nije jamstvo protiv usamljenosti. Oni koji su u braku mogu biti ranjivi kada su nezadovoljni odnosima, dok oni slobodnog statusa veze mogu biti zadovoljni ako su prihvaćeni i imaju podršku prijatelja te mogu promijeniti svoj status ako žele.

Da ponovimo, većina hipoteza nije potvrđena. Dobiveni rezultati bi se mogli objasniti na dva načina. Prvo, neka istraživanja sugeriraju da demografska obilježja sama po sebi, npr. prihodi, ne predviđaju usamljenost već da ona, posredno putem zadovoljstva životom, utječu na procjenu usamljenosti (Hornung, 1981; prema Jones i Craver, 1991). Drugo, rezultati istraživanja upućuju da su demografske varijable bolji prediktori objektivne socijalne izolacije nego subjektivnog doživljaja usamljenosti. Na primjer, Munnichs (1964; prema Jones i Craver, 1991) je uspoređivao odnos doživljaja usamljenosti i socijalne izolacije s nizom varijabli uključujući demografske, osobne i socijalne pokazatelje. Pri tome je utvrđena povezanost socijalne izolacije s demografskim i socijalnim varijablama, dok je doživljaj usamljenosti bio isključivo povezan s osobnim varijablama (npr. nezadovoljstvo životom). No, također treba napomenuti da nije potvrđena originalna trofaktorska struktura mentalnih reprezentacija usamljenosti-povezanosti što je također moglo utjecati na rezultate.

Od kvantitativnih pokazatelja socijalnih odnosa, nakon uključivanja kvalitativnih pokazatelja, jedino se broj bliskih prijatelja i rođaka pokazao značajnim prediktorom oba faktora, i to samo kod starijih odraslih osoba. Ovi rezultati podupiru ranija istraživanja koja sugeriraju da je usamljenost više povezana sa kvalitativnim nego kvantitativnim pokazateljima socijalnih odnosa (Medved i Keresteš, 2011; Kozjak, 2005; Cutrona, 1982; Schwarzer i Leppin, 1992;

prema Perlman 2004;). Odnosno, ljudi se osjećaju manje usamljenima kad su zadovoljni svojom socijalnom mrežom i mogu računati na njezinu podršku (Jackson i sur., 2000; prema Medved i Keresteš, 2011). Isto tako, u nekim se istraživanjima nije utvrđena povezanost kvantitativnih pokazatelja i usamljenosti (npr. Austin, 1983; Baum, 1982; Corty i Young, 1981; Kivett, 1979; prema Jones i Craver, 1991). Usprkos tome, veličina socijalne mreže, odnosno broj bliskih prijatelja i rođaka u provedenom istraživanju se pokazao značajnim prediktorom, ali samo kod starijih osoba. Prema nekim autorima (npr. Jones i Craver, 1991), i prijatelji i rođaci, tj. obitelj su važni davatelji podrške. Naime, društveni krug starijih se, za razliku od društvenog kruga mladih, sužava te na taj način utječe na dostupnost i kvalitetu podrške koju starije osobe mogu dobiti. Da podsjetimo, stariji prosječno imaju manji broj prijatelja nego mladi (vidjeti Tablicu 1).

Kvalitativni pokazatelji objašnjavaju veći postotak varijance rezultata u usamljenosti, što je u skladu s istraživanjima u kojima su bili uključeni i kvantitativni i kvalitativni pokazatelji odnosa kao prediktori (Hecht i Baum, 1984; Jones i sur., 1985; Rubenstein i Shaver, 1982; prema Jones i Craver, 1991). Kvaliteta odnosa je općenito bolji prediktor usamljenosti nego broj socijalnih veza (Peplau i Perlman, 1998), stoga se u istraživanjima sve više naglašava subjektivni doživljaj usamljenosti (Neto, 2014). Usamljenost upućuje na nezadovoljstvo odnosom i nije sinonim za samoću ili neki određeni status veze (npr. oni koji su u braku nasuprot onih slobodnih). Kvalitativni pokazatelji koji su se pokazali značajnim prediktorima i kod mladih i kod starijih su socijalna podrška prijatelja i socijalna podrška partnera. Varijabla koja predviđa oba faktora kod mladih je socijalna podrška prijatelja, dok je kod starijih to socijalna podrška partnera. S obzirom na razvojnu fazu, razumljivo je da kod mladih veću važnost imaju prijatelji a kod starijih partner. Zbog unutarnjeg (dezinvestiranje mentalnih reprezentacija roditelja) i vanjskog (manje oslanjanje na roditeljsko vodstvo) odvajanja od roditelja mlada odrasla osoba ostaje u stanju izoliranosti i usamljenosti (Rudan, 2004). Stoga se mladi se okreću prema sebi samima i prema onima koji su im najbliži, a to su njihovi prijatelji (Rudan, 2004). Stariji su, kao što je ranije rečeno, usmjereni prema obitelji i partnerstvu što dobiva potvrdu u socijalnoj podršci partnera kao značajnom prediktoru oba faktora.

Koeficijent unutarnje pouzdanosti socijalne podrške prijatelja u uzorku mladih odraslih osoba iznosi $\alpha = .34$, dok je u uzorku starijih odraslih osoba $\alpha = .33$. Ovako niska pouzdanost koja je ispod preporučene granice može se objasniti nestalnošću prijateljstava. Naime, iako prijatelji imaju važnost i za mlade i za starije, oni ne predstavljaju trajne veze. Mladi propituju vlastiti identitet i interese pa je shvatljivo da se vremenom mijenja i njihov krug prijatelja. Za razliku od njih, prijateljstva starijih su više vezana za njihovu obitelj i partnere. Isto tako,

moguće je i da suvremeni uvjeti života ne pružaju previše vremena za ostvarivanje duboke, bliske povezanosti i trajnih prijateljstava.

Socijalna podrška partnera kod mladih je pozitivan prediktor samo Bliskih odnosa, ali ne i Relacijskih i kolektivnih odnosa što se može objasniti većim značenjem prijatelja nego partnera među mladima. Adatto (1991; prema Rudan, 2004) opisuje razlike između bliskih odnosa kasne adolescencije i rane odrasle dobi s onim u ranijim fazama adolescencije. Tek u kasnijoj adolescenciji se usredotočenost mladih pomiče prema stvaranju trajnijih bliskih odnosa na što upućuju i dobiveni rezultati. Naime, u dobivenom uzorku mladih odraslih samo pet sudionika navodi da su u braku/partnerstvu, za razliku od starijih sudionika koji većinom navode da su u braku/partnerstvu (vidjeti Tablicu 1). Socijalna podrška prijatelja kod starijih pozitivno predviđa samo Relacijske i kolektivne odnose, ali ne i Bliske odnose što se može objasniti većom bliskošću i većim značenjem partnera u odnosu na prijatelje među starijim odraslim osobama.

Socijalni stres povezan s prijateljima je značajni prediktor Bliskih odnosa kod mladih, ali ne i kod starijih. Odrastanje obilježava potreba za stvaranjem prijateljstava i usmjerenost na druge, posebice u razdoblju srednje i kasne adolescencije (Steinberg i Morris, 2001; prema Vanhalst, Goossens, Luyckx, Scholte i Engels, 2012). Iako većina mladih uspijeva u izazovima stvaranja i održavanja stabilnih prijateljstava, neki se suočavaju s poteškoćama (Vanhalst i sur., 2012). Prema tome, pojavljivanje određenih izvora stresa povezano je sa specifičnim razvojnim zadacima adolescencije (Patterson i McCubbin, 1987).

Ukupno uzevši, niti jedna sociodemografska varijabla ne pridonosi objašnjenju usamljenosti, dok se jedino broj bliskih prijatelja i rođaka od kvantitativnih pokazatelja pokazao značajnim prediktorom oba faktora, i to samo kod starijih odraslih osoba. Kvalitativni pokazatelji su se pokazali značajnim prediktorima i kod mladih i kod starijih (socijalna podrška prijatelja i socijalna podrška partnera). Varijabla koja predviđa oba faktora kod mladih je socijalna podrška prijatelja, dok je kod starijih to socijalna podrška partnera. Socijalni stres povezan s prijateljima je značajni prediktor kod mladih, ali ne i kod starijih. Dobiveni rezultati u skladu su s istraživanjima koja ukazuju da je kvaliteta odnosa bolji prediktor usamljenosti nego kvantiteta socijalnih veza (Peplau i Perlman, 1998). Isto tako, promjena u važnosti pojedinih odnosa tijekom različitih razdoblja života objašnjava razliku u važnosti pojedinih prediktora kod mladih u odnosu na starije. Ipak, potreban je oprez u interpretaciji rezultata budući da se ne može reći jesu li dobiveni faktori posljedica različito sročeni čestica ili se radi o dva različita faktora. Dobiveni prediktori nisu jedinstveno povezani za jedan specifični faktor što može ukazivati na međusobnu sličnost između dva dobivena faktora.

Ograničenja provedenog istraživanja

Unatoč doprinosu ovog istraživanja boljem razumijevanju mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa, postoje i određena ograničenja. Korelacijski nacrt provedenog istraživanja onemogućuje donošenje zaključaka o uzročno-posljedičnoj povezanosti među ispitivanim varijablama. Isto tako njime nije moguće pratiti promjene tijekom vremena, za što bi trebalo provesti longitudinalno istraživanje.

Iako je istraživanje obuhvaćalo velik broj sudionika i temelji se na karakteristikama populacije, postavlja se pitanje mogućnosti generalizacije rezultata. Moguće je da bi u dijelovima Hrvatske s drugačijim sastavom populacije u odnosu na etničku i religijsku pripadnost, te u odnosu na to je li sredina urbana ili ruralna bili dobiveni drugačiji rezultati. Ljudi koji pripadaju različitim etničkim skupinama imaju različite vrijednosti i iskustvo, npr. protestanti su usmjereni na oslanjanje na vlastite snage i osobni interes, dok katolicizam promiče čvrste hijerarhijske odnose (Oyserman i sur., 2002). Nadalje, neki autori (npr. Oyserman i sur., 2002) razlikuju odnose usmjerene na zajednicu u selu i odnose temeljene na povezanosti unutar urbanih zajednica.

Treba uzeti u obzir i utjecaj sve većeg rasta virtualnih društvenih veza na složenost socijalnih odnosa. Pitanje ne koje tek treba odgovoriti je jesu li virtualne aktivnosti promijenile ili će promijeniti mentalne reprezentacije socijalnih odnosa ljudi (Hawley i sur., 2012). Moguće je da utjecaj interneta ovisi, barem djelomično, o načinu kako se ljudi njime služe. U skladu s tim, buduća istraživanja mogla bi istražiti postoji li razlika u mentalnim reprezentacijama socijalnih odnosa među pojedincima čije virtualne veze odgovaraju njihovim „stvarnim“ odnosima u odnosu na one pojedince čije su internetske mreže različite od odnosa u realnom životu (Hawley i sur., 2012). Pri tumačenju rezultata treba uzeti u obzir i da su podaci dobiveni samoprocjenama sudionika, a ne mjerenjem njihovog ponašanja.

Implikacije rada i smjernice za buduća istraživanja

Provedeno istraživanje pridonosi jasnijoj konceptualizaciji i određenju broja faktora u podlozi mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa. Dosadašnja istraživanja su većinom usredotočena na mjerenje individualnih razlika u doživljaju usamljenosti, a manje na mentalne reprezentacije socijalnih odnosa, tj. doživljaja socijalne usamljenosti-povezanosti (Hawley i sur., 2005). U skladu s tim, struktura socijalnih odnosa s izravnim usporedbama različitih dobnih skupina nije istraživana u hrvatskoj kulturi. Uključivanje varijabli koje su ispitivane u istraživanjima mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa u američkoj i kineskoj kulturi omogućuje izravno uspoređivanje rezultata različitih kultura. Perlman (2004) navodi da mjerenje

istih varijabli u različitim istraživanjima provedenim u različitim zemljama omogućuje nesvakidašnju priliku za kros-nacionalnu usporedbu. Kada se istraživanja osmišljavaju s ciljem usporedbe, veća je mogućnost uvida u sustavne razlike među kulturama u varijablama za koje se pretpostavlja da imaju veze s usamljenošću. Isto tako, uspoređivanje među kulturama je moguće i zbog definiranja dobnih skupina u istom rasponu kao i u originalnim istraživanjima (Hawkey i sur., 2005; Hawkey i sur., 2012). Naime, mogući razlog nejednoznačnih rezultata među istraživanjima su i sudionici različite dobi ili različito definirane dobne skupine (npr. Shevlin i sur. 2015; Lasgaard, 2007). Osim toga, uključivanjem starijih osoba u istraživanja, pažnja se sa ispitivanja npr. osobina ličnosti usmjerava na demografske karakteristike sudionika, bračni status, socijalnu mrežu i sl. (Perlman, 2004). Treba naglasiti da je dominantni trend u literaturi usamljenosti zanemarivanje cjeloživotnog razdoblja. Tako je dvostruko više istraživanja usmjereno na adolescente i mlade odrasle u odnosu na starije osobe (Perlman, 2004).

Ispitivanje različitih korelata omogućuju bolje razumijevanje koncepta usamljenosti te pruža pouzdaniji i obuhvatniji okvir (Shevlin i sur., 2015). Tako su se u provedenom istraživanju uzeli u obzir rezultati ranijih istraživanja koji sugeriraju da je usamljenost više povezana sa kvalitativnim nego kvantitativnim pokazateljima socijalnih odnosa (Medved i Keresteš, 2011; Kozjak, 2005). Uključivanje ne samo kvantitativnih nego i kvalitativnih pokazatelja socijalnih odnosa u provedenom istraživanju se pokazalo važnim. Kvalitativni pokazatelji jedini značajno pridonose objašnjenju varijance faktora usamljenosti-povezanosti u uzroku mladih osoba, dok u uzorku starijih imaju veći doprinos u odnosu na kvantitativne pokazatelje. Nadalje, dobiveni rezultati podupiru i istraživanja prema kojima socijalna usamljenost za neke pojedince proizlazi iz nedostatka „emocionalnih odnosa“, dok za druge proizlazi iz nedostatka „socijalnih odnosa“ (Knight, Chisholm, Nigel i Godfrey, 1988; prema Hawkey i sur., 2005). Budući da su se kvalitativni pokazatelji socijalnih odnosa pokazali kao važniji prediktori usamljenosti od kvantitativnih pokazatelja, bilo bi ih dobro uključiti u istraživanja konstrukta socijalnih odnosa i u drugim kulturama.

Važnost pojedinih faktora usamljenosti-povezanosti mogla bi se mijenjati tijekom života i u ovisnosti o različitim životnim iskustvima, na primjer doživljaj usamljenosti/povezanosti bi mogao biti pod snažnim utjecajem Bliskih odnosa u nekoj fazi života, a pod utjecajem Relacijskih i kolektivnih odnosa u drugoj fazi. Usprkos pretpostavci da bi se sadržaj, vrijednost i značenje usamljenosti mogli mijenjati starenjem (Andersson; prema Penning i sur., 2014) malo se zna je li isti koncept primjenjiv između različitih dobnih skupina (Allen; prema Penning i sur., 2014), kros-sekcijski i tijekom vremena. Longitudinalno istraživanje omogućilo bi istraživanje kontinuiteta i promjena tijekom vremena u doživljaju i prediktorima usamljenosti (Perlman,

2004). Prednost ovakvog nacrtu istraživanja je što se njime izbjegavaju poteškoće kros-sekcijskih istraživanja u određivanju jesu li dobne razlike u usamljenosti povezane sa procesom starenja ili odražavaju razlike drugačijeg okruženja u kojem su različite dobne skupine odrasle (Perlman, 2004).

Zaključak

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati faktorsku strukturu UCLA skale usamljenosti-povezanosti i njezinu povezanost s objektivnim i subjektivnim pokazateljima socijalnih odnosa.

Prema tome, formirana je prva hipoteza prema kojoj je očekivana trofaktorska struktura mentalnih reprezentacija socijalnih odnosa u uzorku mladih i starijih odraslih. Provedenom faktorskom analizom nije dobivena trofaktorska struktura kod mladih i starijih odraslih osoba. Prema drugoj, trećoj i četvrtoj hipotezi očekivan je doprinos kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja socijalnih odnosa pojedinim faktorima usamljenosti-povezanosti. Rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza upućuju na statistički značajan doprinos kvalitativnih pokazatelja socijalnih odnosa faktorima usamljenosti-povezanosti u uzorku mladih osoba, te značajan doprinos kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja u uzorku starijih odraslih.

Ukupno gledajući, od kvantitativnih pokazatelja socijalnih odnosa jedino se broj bliskih prijatelja i rođaka pokazao značajnim prediktorom oba faktora nakon uključivanja kvalitativnih pokazatelja, i to samo kod starijih odraslih osoba, ali ne i kod mladih. Kvalitativni pokazatelji koji su se pokazali značajnim prediktorima i kod mladih i kod starijih su socijalna podrška prijatelja i socijalna podrška partnera. Varijabla koja predviđa oba faktora kod mladih je socijalna podrška prijatelja, dok je kod starijih to socijalna podrška partnera. Razlika postoji i kod socijalnog stresa povezanog s prijateljima, koji je značajni prediktor kod mladih, ali ne i kod starijih.

Literatura

- Borys, S. i Perlman, D. (1985). Gender differences in loneliness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11(1), 63-74.
- Cacioppo, J. T. i Patrick, B. (2008). *Loneliness: human nature and the need for social connection*. New York: W. W. Norton & Company.
- Chlipala, M. L. (2008). *Longitudinal study of loneliness and depression as predictors of health in mid- to later life*. Master's thesis. Denton: University of North Texas.
- Cohen, S. (2004). Social relationships and health. *American Psychologist* 59(8), 676-684.
- Dahlberg, L. i McKee, K. J. (2014). Correlates of social and emotional loneliness in older people: evidence from an English community study. *Ageing & Mental Health* 18, 504-514.
- Demirli, A. (2007). The role of gender, attachment dimensions, and family environment in loneliness. Unpublished Master thesis. Ankara: Middle East Technical University.
- Dobrotić, I. i Laklija, M. (2012). Obrasci društvenosti i percepcija izvora neformalne socijalne podrške u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja* 1(115), 39-58.
- Dussault, M., Fernet, C., Austin, S. i Leroux, M. (2009). Revisiting the factorial validity of the Revised UCLA Loneliness Scale: a test of competing models in a sample of teachers. *Psychological Reports*, 105, 849-856.
- Hawkley, L. C., Browne, M. W. i Cacioppo, J. T. (2005). How can I connect with thee? Let me count the ways. *Psychological Science*, 16(10), 798-804.
- Hawkley, L. C., Gu, Y., Luo, Y. J. i Cacioppo, J.T. (2012). The mental representation of social connections: Generalizability extended to Beijing adults. *PLoS ONE*, 7(9).
- Heinrich, L. M. i Gullone, E. (2006). The clinical significance of loneliness: A literature review. *Clinical Psychology Review*, 26(6), 695-718.
- Hudek-Knežević, J. i Kardum, I. (2006). *Stres i tjelesno zdravlje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Jakovljević, D. (2004). *Nezaposleni u Hrvatskoj: povezanost socijalne podrške i psihičkog zdravlja*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Johnson, H. D., LaVoie, J. C., Spenceri, M. C. i Mahoney-Wernli, M. A. (2001). Peer conflict avoidance: associations with loneliness, social anxiety, and social avoidance. *Psychological Reports*, 88(1), 227-235.
- Jones, W. H. i Craver, M. D. (1991). Adjustment and coping implications of loneliness. U: Snyder, C. R. (Ur.), *Handbook of social and clinical psychology* (395-415). New York: Pergamon.

- Jones, W. H., Rose, J. i Russell, D. (1990). Loneliness and social anxiety. U: Leitenberg, H. (Ur.), *Handbook of social and evaluation anxiety* (247-263). New York: Springer Science+Business media.
- Klarin, M. (2002). Osjećaj usamljenosti i socijalno ponašanje djece školske dobi u kontekstu socijalne interakcije. *Ljetopis socijalnog rada*, 2(9), 249-258.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Knox, D., Vail-Smith, K. i Zusman, M. (2007). The lonely college male. *International Journal of Men's Health*, 6(3), 273-279.
- Kokorić, S. B., Laklija, M. i Jutriša, I. (2010). Razlike u doživljaju usamljenosti i socijalne podrške kod djece niže osnovnoškolske dobi. *Napredak*, 152, 403-424.
- Kozjak, G. (2005). *Korelati usamljenosti kod srednjoškolaca*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Lasgaard, M. (2007). Reliability and validity of the Danish version of the UCLA Loneliness Scale. *Personality and Individual Differences* 42, 1359-1366.
- Levine, M. P. (2012). Loneliness and eating disorders. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 146(1-2), 243-257.
- Medved, A. i Keresteš, G. (2011). Usamljenost u ranoj adolescenciji: spolne i dobne razlike te povezanost sa socijalnim odnosima. *Društvena istraživanja*, 20(2), 457-478.
- Neto, F. (2014). Socio-demographic predictors of loneliness across the adult life span in Portugal. *Interpersona*, 8(2), 222-230.
- Oyserman, D., Coon, H. M. i Kimmelmeier, M. (2002). Rethinking individualism and collectivism: Evaluation of theoretical assumptions and meta-analyses. *Psychological Bulletin*, 128(1), 3-72.
- Patterson, J. M. i McCubbin, H. I. (1987). Adolescent coping style and behaviors: conceptualization and measurement. *Journal of adolescence*, 10(2), 163-186.
- Penning, M. J., Liu, G. i Chou, P. H. B. (2014). Measuring loneliness among middle-aged and older adults: The UCLA and de Jong Gierveld Loneliness Scales. *Social Indicators Research*, 118, 1147-1166.
- Perlman, D. (2004). European and Canadian studies of loneliness among seniors. *Canadian Journal on Aging*, 23(2), 181-188.
- Perlman, D. i Peplau, L. A. (1998). Loneliness. U: Friedman, H. S. (Ur.), *Encyclopedia of mental health*, 2, (571-581). San Diego, CA: Academic Press.

- Perlman, D. (1990). *Age differences in loneliness: A meta-analysis*. Paper presented at the Annual convention of the American Psychological Association, Boston.
- Pinquart, M. i Sörensen, S. (2003). Risk factors for loneliness in adulthood and old age - A meta-analysis. U: Shohov, S. P. (Ur.), *Advances in psychology research*, 19, 111-143. Hauppauge, NY: Nova Science Publishers.
- Rokach, A. i Neto, F. (2005). Age, culture, and the antecedents of loneliness. *Social Behaviour and Personality*, 33, 477-494.
- Russell, D. (1996). UCLA Loneliness Scale (Version 3): Reliability, validity, and factor structure. *Journal of Personality Assessment*, 66(1), 20-40.
- Russell, D., Peplau, L. A. i Cutrona, C. E. (1980). The Revised UCLA Loneliness Scale: concurrent and discriminate validity evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, 472-480.
- Shaver, P. R. i Brennan, K. A. (1991). Measures of depression and loneliness. U: Robinson, J. P., Shaver, P. R. i Wrightsman, L. S. (Ur.), *Measures of personality and social psychological attitudes*, 1, (195-289). San Diego, California: Academic Press.
- Shevlin, M., Murphy, S. i Murphy, J. (2015). The latent structure of loneliness: testing competing factor models of the UCLA Loneliness Scale in a large adolescent sample. *Assessment*, 22(2), 208.
- Singh, A. i Misra, N. (2009). Loneliness, depression and sociability in old age. *Industrial Psychiatry Journal*, 18, 51-55.
- Stinson, D. A., Logel, C., Zanna, M. P., Holmes, J. G., Cameron, J. J., Wood, J. V. i Spencer, S. J. (2008). The cost of lower self-esteem: Testing a self- and social-bonds model of health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94(3), 412-428.
- Sundström, G., Fransson, E., Malmberg, B. i Davey, A. (2009). Loneliness among older Europeans. *European Journal of Ageing*, 6(4), 267-275.
- Vanhalst, J., Goossens, L., Luyckx, K., Scholte, R. H. J., Engels, R. C. M. E. (2012). The development of loneliness from mid- to late adolescence: Trajectory classes, personality traits, and psychosocial functioning. *Journal of Adolescence*, 1-8.
- Vanhalst, J., Klimstra, T., Luyckx, K., Scholte, R., Engels, R. i Goossens, L. (2012). The interplay of loneliness and depressive symptoms across adolescence: Exploring the role of personality traits. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 776-787.
- Yang, J. (2009). *Relationship between gender traits and loneliness: the role of self-esteem*. Master's thesis. Massachusetts: Psychology Department Brandeis University.